

Н. О. Семчук,

кандидат юридичних наук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9357-9108>

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ НА ЗДІЙСНЕННЯ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: natalybarrister@ukr.net

***Метою** статті є розробка теоретичних та практичних основ проведення адвокаційних кампаній у галузі кримінального права як частини правової освіти та як фактору здійснення охоронної функції кримінального права в Україні. **Методи:** для досягнення визначеної мети були використані загальні та спеціальні наукові (спеціальні) методи. Використання цих методів дозволило окреслити проблеми розвитку сучасної університетської правничої освіти та науки, визначити перспективи їхнього розвитку із урахуванням світового досвіду. **Результати:** питання правової освіти населення та охоронної функції кримінального права мають тісний зв'язок, оскільки громадська думка є одним із факторів криміналізації. **Обговорення:** найважливішим сьогодні способом правової освіти громадськості є інформування суспільства про актуальні проблеми шляхом залучення ЗМІ. Тобто, з точки зору ефективності здійснення охоронної функції кримінального права та забезпечення реальної дії кримінально-правових заборон важливе значення має широка просвітницька діяльність щодо пропонованих змін. У тому числі, перед прийняттям нових норм кримінального кодексу.*

***Ключові слова:** адвокаційна кампанія; кримінальне право; фактори криміналізації; правова освіта; громадська думка.*

Постановка проблеми та її актуальність. Як зазначає Н. Оніщенко, у сучасному українському суспільстві особливо гостро відчувається потреба не лише у прийнятті якісного та стабільно функціонуючого законодавства, здатного слугувати надійним нормативним орієнтиром суспільно-державного розвитку, а й у забезпеченні розвитку відповідних соціальних інститутів із потужним виховним потенціалом у питаннях передання стійких ціннісно-нормативних орієнтирів молодому поколінню наших громадян. Зазначене свідчить про необхідність переосмислення сучасних підходів до визначення напрямів правового виховання та способів досягнення його практичної ефективності [1].

У той же час, як було вказано в наших попередніх дослідженнях, проблема здійснення охоронної функції кримінального права по суті має

у своїй основі наукове вирішення питання криміналізації та декриміналізації із застосуванням наукового інструментарію як кримінального права, так і кримінології. В рамках дослідження вказаного питання науковий інтерес становить вивчення критеріїв криміналізації та декриміналізації, які виділяють як вітчизняні, так і закордонні науковці та врахування найкращого досвіду при формуванні кримінально-правової політики. Вирішення питання теоретичних основ здійснення охоронної функції кримінального права дозволить виробити своєрідну систему координат, у рамках якої буде здійснюватися як кримінально-правова політика, так і практична діяльність правоохоронних органів [2].

Як зазначає В. Голина, криміналізація і декриміналізація здійснюються тоді, коли в суспільстві і державі відбуваються певні зміни, що

обумовлюють появу низки суспільно небезпечних дій. Вони відображаються у свідомості громадської думки, знаходять відгук у засобах масової інформації, заявах і скаргах громадян, виявляються у процесі досудового розслідування і судового провадження, адміністративній, дисциплінарній, цивільно-правовій та інших практиках розгляду подій, фактів, правопорушень тощо [4].

Таким чином, громадська думка є одним із відомих чинників криміналізації, а криміналізація, в свою чергу, тягне за собою практичне здійснення охоронної функції кримінального права. Поряд із цим, правова освіта та правове виховання сприяють формуванню громадської думки. Цей зв'язок громадської думки та криміналізації певних діянь є двостороннім. З одного боку, якщо при впровадженні певної кримінально-правової норми не врахована думка суспільства, така норма не буде ефективною. З іншого боку, громадська думка не є чимось сталим та піддається корегуванню, в тому числі, шляхом проведення відповідної просвітницької роботи серед населення.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженню даної теми присвячені роботи А.С. Оцяці, Н.О. Гуторової, В.В. Кузнецова, А.О. Осауленко, І.О. Зінченко, О.О. Житнього, В.В. Голіни, В.В. Шаблістого, Є.В. Фесенка, О.М. Макеєвої, І.М. Сопілко, В.Б. Черватюк, С.Я. Лихової та ін.

Як зазначає О. Макеєва, одним із суб'єктів правової освіти суспільства є засоби масової інформації (ЗМІ), від яких залежить, як суспільство сприймає право та інформацію про нього. Такий стан справ зумовлює і актуалізує проблему наукового вивчення та аналізу ролі ЗМІ у формуванні правового світогляду та правової культури суспільства [4]. Тобто, на сучасному етапі розвитку суспільства найдоцільнішим способом донесення відповідної правової інформації до громадян є не проведення певних лекцій чи особистих диспутів, а саме діяльність через ЗМІ.

Як зазначають І. Сопілко та В. Черватюк, роль правничої науки й освіти є надзвичайно важливою, оскільки від їхнього рівня розвитку залежить реалізація таких важливих завдань, як

здійснення правової реформи, адаптація законодавства України до законодавства ЄС, створення ефективної правової системи і громадянського суспільства, підвищення якості законотворчої та правозастосовної діяльності [5].

Тобто, з точки зору ефективності здійснення охоронної функції кримінального права та забезпечення реальної дії кримінально-правових заборон важливе значення має широка просвітницька діяльність з приводу пропонованих змін, в тому числі, і перед прийняттям нових норм кримінального закону. Іншими словами, при криміналізації певних діянь часто потрібно «підготувати» громадську думку до необхідності таких змін. Такі просвітницькі заходи в галузі кримінального права в сучасній практиці отримали назву «адвокаційних кампаній».

Метою даної статті є розробка теоретичних та практичних основ проведення адвокаційних кампаній у галузі кримінального права як частини правової освіти та як фактору здійснення охоронної функції кримінального права в Україні.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні наявна порівняно невелика база досліджень з питань адвокації в кримінальному праві. При чому, враховуючи специфіку праввідносин у цій сфері, вони, в першу чергу, розраховані на активістів, які мають намір реалізувати свої побажання щодо прийняття тих чи інших нормативних актів органами влади через використання суспільного впливу. Проте, насправді, можливості адвокаційних кампаній значно ширші і принципи їхнього проведення однаково підходять і для активістів, які просувають ту чи іншу реформу, і для органів влади, які мають отримати підтримку суспільства для реального здійснення тих чи інших реформ у галузі кримінального права.

У літературних джерелах щодо цього питання виділяються шість основних етапів проведення адвокаційної кампанії: 1 етап – дослідження середовища та формулювання проблеми. 2 етап – формулювання мети та завдань адвокаційної кампанії. 3 етап – ідентифікація стейкхолдерів та мішеней. 4 етап – комунікація з громадою, мішенями та стейкхолдерами. 5 етап – складання плану кампанії та добір ін-

струментів для її реалізації. 6 етап – проведення моніторингу та оцінка результатів діяльності [6].

В той же час зазначається, що засоби масової інформації можуть: інформувати свою аудиторію про поточні новини, проблеми, ситуації або події; навчати чогось; переконувати та мобілізувати до активних дій; популяризувати організацію або те чи інше вирішення проблем [7].

Налагодження стратегічних стосунків зі ЗМІ може мати різні форми, зокрема: моніторинг засобів масової інформації щодо висвітлення відповідних тем для аналізу основних спікерів і точок зору, дискусійних питань, а також кутів подачі проблеми різними ЗМІ. Архів медіа-матеріалів з тієї чи іншої тематики доцільно зберігати в електронному або паперовому вигляді для подальшого використання. Послугу моніторингу часто замовляють фаховим організаціям, але її можна здійснювати самостійно за допомогою пошукових систем інтернету; створення, ведення та розширення списку/бази даних ЗМІ та окремих журналістів, із якими йде співпраця; визначення й поширення спеціальних медіа-матеріалів (статей, досліджень, звітів, фото, відео) серед журналістів, інформування про поточні події та підтримка їхнього інтересу до проблем громадського здоров'я та наркополітики; оперативні відповіді на інформаційні запити журналістів; забезпечення доступу до експертів, які можуть надавати коментарі для ЗМІ. підготовка прес-релізів, анонсів, заяв, відкритих листів і допоміжних довідкових документів; організація прес-конференцій, прес-турів, брифінгів та неофіційних зустрічей для преси, організація публічних акцій, на які запрошується преса; планування медіа-щоденника, включно із визначенням особливих дат і можливих подій, приурочених до них; реагування за потреби на помилкові/ неправдиві/ непрофесійні/ компрометуючі/ образливі повідомлення в засобах масової інформації та ін.

Тобто, як можна побачити з наведених прикладів, сучасні адвокаційні кампанії готуються фахівцями у галузі зав'язків з громадськістю. Варто вказати, що формами залучення юристів до адвокаційних кампаній може бути робота в консультативно-дорадчих органах при держав-

них установах, участь в професійних об'єднаннях, громадська активність, співробітництво університету з стейкхолдерами тощо.

Разом із тим, без участі фахових юристів, які мають необхідні знання щодо проведення сучасної правової освіти громадськості, та одночасно є експертами з тих чи інших правових питань, жодна адвокаційна кампанія не досягне успіху. Для розробки ефективних рекомендацій щодо участі юриста як експерта в адвокаційній кампанії у ЗМІ як частині правової освіти населення проаналізуємо, в чому специфіка такої діяльності.

Участь у просвітницькій роботі з населенням щодо юридичних питань відрізняється від проведення занять у закладах освіти через ряд факторів.

По-перше, аудиторія не є підготовленою та наявний дуже різний рівень розуміння питання, яке висвітлюється та різний рівень зацікавленості таким питанням – від ситуативного інтересу до дуже сильної мотивації, коли вирішення певного питання є буквально сенсом життя для певної людини. Тому формулювання, які вживає експерт, мають бути максимально простими, проте не примітивними і відображати сучасний стан наукової розробки проблеми.

По-друге, хоча план адвокаційної кампанії не має таких чітких рис, як, скажімо, програма викладання певної дисципліни у вищому навчальному закладі, він не носить разового та безсистемного характеру. В кожному виступі експерта потрібно реалізувати як мету і завдання виступу, так і отримати зворотний зв'язок щодо результатів такого виступу.

По-третє, виступи експерта в рамках адвокаційної кампанії мають здійснюватися не хаотично, а у відповідних ЗМІ, які вдалося залучити та які мають можливість максимального впливу на певну аудиторію. Навпаки, виступи в сумнівних та маловідомих ЗМІ можуть нанести шкоду кампанії. Тому, для того щоб донести думку експерта до цільової аудиторії з мінімальними зусиллями, багато організацій, які здійснюють адвокаційні кампанії, мають власні сторінки у Facebook, Instagram, Telegram, YouTube, TikTok тощо. Сучасні кампанії вдало поєднують як ве-

дення власних сторінок і груп, так і залучення ЗМІ.

По-четверте, відносно новим у даному разі для юристів є підготовка прес-релізів, інформаційних звітів тощо, на регулярній основі, що теж сприяє кращому розумінню пересічними громадянами розвитку певних правових явищ в динаміці.

По-п'яте, певною новелою можна вважати і реагування експертом за потреби на помилкові/ неправдиві/ непрофесійні/ компрометуючі/ образливі повідомлення в засобах масової інформації та інші форми розвінчання міфів у галузі кримінального права серед громадськості.

В цьому контексті хотілося б вказати на особисту участь в підготовці адвокаційної кампанії в галузі кримінального права «Модель рівності» (відома як Шведська модель). Ця кампанія проводилася НУО «Центр Розвиток демократії» у співпраці із Громадською радою при МФО «Рівні можливості» в 2021 році та складалася із серії онлайн-заходів в рамках інформування суспільства про проблему протидії проституції. Зокрема, у рамках заходу «Вийти з кола насильства: досвід жінок, які пережили проституцію» жінки, які пережили сексуальну експлуатацію, дослідниці та соціальні працівниці з різних країн (Британія, Ізраїль, Швеція, Ірландія, США, Україна), де вже запроваджена Модель рівності, розкажуть про перешкоди на шляху виходу з проституції та про те, як соціальні служби та громадські організації можуть допомогти жінкам в такій ситуації. В рамках заходу «Модель рівності і правоохоронні органи» поліціанти з різних країн (Швеція, Франція, Канада, Ізраїль), де вже запроваджена Модель рівності, розкажуть як вони працюють із вразливими жінками та взаємодіють в цій роботі із соціальними службами та притулками. Також було проведено експертне обговорення «Законодавство, кращі практики для впровадження Моделі рівності», в рамках якого іноземні експертки та парламентарі поділяться своїм досвідом роботи над відповідними законопроектами в своїх країнах (Швеція, Франція, Ірландія, Канада, Латвія, Британія, Ізраїль) та ряд інших онлайн-заходів.

У рамках даної кампанії були проведені дискусії в прямому ефірі з використанням мережі

Facebook, а матеріали виступів викладені за згодою учасниць у вільний доступ для безстрокового ознайомлення громадськості із застосуванням власного YouTube каналу організації. В умовах досить обмежених часових, фінансових та людських ресурсів та карантинних обмежень ці заходи показали високу ефективність та можуть бути до певної міри взірцем для проведення інших адвокаційних кампаній в галузі кримінального права. Особливо це є важливим на сучасному етапі розвитку кримінального права та прийняття нового Кримінального кодексу України [8, с. 6-10].

Висновки. Питання правової освіти населення та охоронної функції кримінального права мають тісний зв'язок, оскільки громадська думка є одним із факторів криміналізації. При цьому найважливішим сьогодні способом правової освіти громадськості є інформування суспільства про актуальні проблеми шляхом залучення ЗМІ. Тобто, з точки зору ефективності здійснення охоронної функції кримінального права та забезпечення реальної дії кримінально-правових заборон важливе значення має широка просвітницька діяльність з приводу пропонованих змін, у тому числі, перед прийняттям нових кримінальних норм. Іншими словами, при криміналізації певних діянь часто потрібно «підготувати» громадську думку до необхідності таких змін. Такі просвітницькі заходи в галузі кримінального права в сучасній практиці отримали назву «адвокаційних кампаній».

Щодо участі юристів у адвокаційних кампаніях як частини правової освіти населення слід вказати, що діяльність відрізняється від проведення занять у закладах освіти через ряд факторів. Серед таких факторів можна назвати такі: аудиторія не є підготовленою та наявний дуже різний рівень розуміння питання, кожен виступ експерта носить системний характер, і в ньому потрібно реалізувати як мету і завдання виступу, відносно новим в даному разі для юристів є підготовка прес-релізів, інформаційних звітів і т.д., на регулярній основі які теж сприяють кращому розумінню пересічними громадянами розвитку певних правових явищ, певною новелою можна вважати і реагування експертом за потреби на помилкові/ неправдиві/ непрофесій-

ні/ компрометуючі/ образливі повідомлення в засобах масової інформації та інші форми розвінчання міфів у галузі кримінального права серед громадськості.

Література

1. Оніщенко Н., Сунегін С. Правове виховання та обізнаність з правом як умови сучасної соціалізації. *Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research»*: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, м. Hamburg, 28 верес. 2020 р. Hamburg, 2020. С. 129–136. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/4768> (дата звернення: 17.11.2021).
2. Семчук Н. Щодо актуальності дослідження охоронної функції кримінального права. *Грааль Науки*. 2021. № 5. С. 68–70. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.06.2021.012> (дата звернення: 17.11.2021).
3. Голіна В. Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3(82). С. 107–116.
4. Makeieva O.M. Mass media as a legal communication subject. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «Air and Space Law»*. 2019. Vol. 1. No. 50. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.50.13567> (date of access: 17.11.2021).
5. Сопілко І.М., Череватюк В.Б. Modern legal education and science: a conceptual view on reforming. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «Air and Space Law»*. 2018. Vol. 1. No. 46. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.46.12744> (date of access: 17.11.2021).
6. Адвокація для молодіжних рад. Київ, 2021. 40 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/advocacy_for_youth_councils_manual.pdf (дата звернення: 17.11.2021).
7. Проведення адвокаційних медіа-кампаній: стратегія активних дій. 2010. URL: <https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2015/08/Manual-UA-1018-4web.pdf> (дата звернення: 17.11.2021).
8. Lykhova S., Litvinova I. Current state of state policy in the field of prevention and combatation of domestic violence. *Annali d'Italia (Italy's scientific journal)*. 2020. Vol. 3. No. 7. P. 6-10.

References

1. Onishchenko N., Suniehin S. Pravove vykhovannia ta obiznanist z pravom yak umovy suchasnoi sotsializatsii. *Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research»*: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, m. Hamburg, 28 veres. 2020 r. Hamburg, 2020. S. 129–136. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/4768> (data zvernennia: 17.11.2021).
2. Semchuk N. Shchodo aktualnosti doslidzhennia okhoronnoi funktsii kryminalnoho prava. *Hraal Nauky*. 2021. № 5. S. 68–70. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.06.2021.012> (data zvernennia: 17.11.2021).
3. Holina V. Problema kryminolohichnoho zabezpechennia kryminalizatsii i dekryminalizatsii u kryminalnomu pravi Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2015. № 3(82). S. 107–116.
4. Makeieva O.M. Mass media as a legal communication subject. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «Air and Space Law»*. 2019. Vol. 1. No. 50. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.50.13567> (date of access: 17.11.2021).
5. Sopilko I.M., Cherevatiuk V.B. Modern legal education and science: a conceptual view on reforming. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «Air and Space Law»*. 2018. Vol. 1. No. 46. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.46.12744> (date of access: 17.11.2021).
6. Advokatsiia dlia molodizhnykh rad. Kyiv, 2021. 40 s. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/advocacy_for_youth_councils_manual.pdf (data zvernennia: 17.11.2021).
7. Provedennia advokatsiinykh media-kampanii: stratehiia aktyvnykh dii. 2010. URL: <https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2015/08/Manual-UA-1018-4web.pdf> (data zvernennia: 17.11.2021).
8. Lykhova S., Litvinova I. Current state of state policy in the field of prevention and combatation of domestic violence. *Annali d'Italia (Italy's scientific journal)*. 2020. Vol. 3. No. 7. P. 6-10.

**THE INFLUENCE OF LEGAL EDUCATION OF CITIZENS
ON THE IMPLEMENTATION OF THE PROTECTIVE FUNCTION
OF CRIMINAL LAW**

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: natalybarrister@ukr.net

*The purpose of this article is to develop theoretical and practical foundations for advocacy campaign in the field of criminal law as part of legal education and as a factor in the protection function of criminal law in Ukraine. **Methods:** general and special scientific (special) were used to achieve a certain goal. The use of these methods allowed to outline the problems of development of a modern university of legal education and science, the prospects of their development, taking into account world experience. **Results:** the issues of legal education of citizen and the protective function of criminal law are closely related, as public opinion is one of the factors of criminalization. The most important way of legal education of the public today is to inform the public about current issues by involving the media. That is, from the point of view of the effectiveness of the protection function of criminal law and ensuring the real effect of criminal law prohibitions, it is important to have a broad educational activity on the proposed changes. Including before the adoption of new provisions of the Criminal Code. Regarding the participation of lawyers in advocacy campaigns as part of the legal education of the population, this activity differs sharply from conducting classes in educational institutions due to a number of factors. Among such factors are the following: the audience is not prepared and there is a very different level of understanding of the issue, each speech of the expert is systemic, and it must be implemented as the purpose and objectives of the speech, relatively new in this case for lawyers is the preparation of press releases, information reports, etc., on a regular basis which also contribute to a better understanding of ordinary citizens of the development of certain legal phenomena. The response of an expert to false / false / unprofessional / compromising / offensive messages in the media and other forms of debunking myths in the field of criminal law among the public can also be considered a novelty.*

Keywords: *advocacy campaign; criminal law; factors of criminalization; legal education; public opinion.*

Стаття надійшла до редакції 19.11.2021